

Oro som kompass

Kerstin Hopstadius tankar efter en konferens i Tjeckien med Jaakko Seikkula och Tom Erik Arnkil: *Don't put your best means of control to work* maj 2015.

Brno i Tjeckien, tre timmar med tåg från Prag. Det är mitt i maj och saftig grönska utanför tågfönstret. Jag gör mitt andra besök hos *Narativ*, ett nätverk med ett tiotal personer som på sin webbplats beskriver sig som *A social and relational platform spreading collaborative and dialogical practices in Czech Republic and Slovakia*. I vintras åkte jag dit för att passa på att träffa terapeuterna Harlene Anderson medan hon var i Europa, och hamnade på en konferens med titeln *Who is the expert here?* Människors expertis på sina egna liv fick tydliga uttryck. Till exempel kom en föreläsare från Hearing Voices Network (ett internationellt nätverk för människor som hör röster) och en annan föreläsning hölls av tre bostadslösa kvinnor och en socialarbetare från ett projekt för hemlösa. Ett så konsekvent genomfört relationellt perspektiv gjorde mig både varm och imponerad. Jag bestämde mig för att ta första bästa chans att åka dit igen.

Nu kom möjligheten: den här konferensen med två olika perspektiv på dialogiskt arbete, *Open Dialogue* och *Anticipation Dialogue*. Att få två olika, men närbesläktade, tankegångar i samma seminarium ger mig en känsla av rymd. En gemensam rubrik är *Fostering dialogical space in relational practices*. Det gäller alltså att upprätta ett dialogiskt utrymme inom en vid krets av verksamhetsområden. Lite längre fram i konferensen kommer en precisering: *The challenge for dialogicity is to generate and foster space for being heard and responded to even in worrying situations*. Jag tänker på talesättet "Det finns skepp som seglar bäst i vackert väder". Det tror jag gäller en hel del planer och program för människovårdande arbete också. I situationer av oro, vanda och fruktan kommer ambitionerna av sig. Här får jag höra om arbetssätt som växt fram genom svårigheterna och präglats av den oro som behövde få gensvar just där och just då. Nu vill jag försöka fånga hur konferensen gav mig nya tankar kring "oro".

Citaten i texten nedan är från mina egna anteckningar. Jag väljer därför att inte sätta hartassar runt citaten, utan bara korta tankstretch. Vill någon fördjupa sig i perspektiven finns boken *Open Dialogues and Anticipations: Respecting Otherness in the Present Moment* som Seikkula och Arnkil gav ut tillsammans förra året (Seikkula, J. & Arnkil, T.E., 2014).

Det praktiska kring konferensen ordnas av medlemmarna i *Narativ*. Till att börja med måste all utrustning vara på plats i det museum där konferensen ska äga rum. Jag åker dit med Katka, Kateřina Novotná, som jag blev god vän med vid förra besöket. Hon har till uppgift att få fram kaffeutrustning,

drickaflaskor och snacks för hundra personer, och det ska ske mellan terapipatienter och amning av den lilla dottern. Muséet ligger i den historiska delen av Brno där det just nu pågår utgrävning av medeltida tunnlar, så alla tillfartsvägar är avstängda. Katka trotsar den ena skylten efter den andra och vi kommer fram i sista stund. Jag får i uppgift att bevaka den felparkerade bilen. Det känns lite nervöst tills jag inser: kommer det någon vakt eller polis så lär jag bli åthutad på ett språk jag inte förstår. När Katka är tillbaka och jag kommenterar hur mycket jobb gruppen har med arrangemanget får jag det lakoniska svaret "Vi ordnar konferenser tre gånger om året, så man vet ju vad man ska göra".

Före själva konferensen ska Jaakko och Tom ha en handledningsdag för deltagarna i utbildningsprogrammet *Collaborative-Dialogic Practices*. Tom Arnkil pratar om *anticipation dialogue* och Jaakko Seikkula om *open dialogue*. (Mer om likheter och skillnader längre fram i den här texten.)

Ett par deltagare som arbetar i ett projekt med våldsutsatta familjer vill ta upp ett ärende. De berättar om sin besvikelse över att arbetet inom deras team har kört fast.

Tom säger med värme: – What do you do? Your idea is good but the response is not good. – To tolerate the disappointment, to listen and listen.

– If you place the expectation on change in other people, the result they receive is criticism. The expectation of change needs to be placed in *relationships*.

Ja, det gäller att uppleva och uthärda sin egen besvikelse och fortfarande vara lika nyfiken på processen, tänker jag. Besvikelsen äger rum i ett skeende jag deltar i *tillsammans med andra*. Det luriga är att den känns just i *mig*, och att jag frestas att stanna där, och kanske hamna i anklagelser, i stället för att fortsätta lyssna och delta i det som händer *oss*, nu.

Eftersom Arnkils arbete är mer okänt för mig än Seikkulas är jag fullt upptagen av att hänga med. Det gäller att inte ha lätt för yrsel när Tom drar in alla tänkbara och otänkbara nätverk och institutioner i samma mening. Tack och lov får jag lite andrum mellan varven när Jaakko får en fråga och dröjer med svaret en bra stund, medan han är totalt uppmärksam på den person i rummet som väntar sig till honom.

Jaakko pratar om *polyfoni*, många röster, i dialogiska samtal.

– The alternative small stories often surface in single words, here like "disappointed". I am more and more preoccupied by something before feelings, "sensing"; to grasp the feelings before they are turned into words, to make space for that moment. Also the sensing, the bodily responses, within the professionals.

– Plans happen on a rational level: "How do I act next time?"

Tom Erik Arnkil, den fantastiska tjeckiska tolken samt Jaakko Seikkula.

– By focusing on how we feel in psychiatry it becomes more democratic.

– to grasp the feelings before they are turned into word, to make space for that moment.

Intressant tanke; så snart vi öppnar för alla olika röster, inklusive de som bara är diffusa förnimmelser någonstans i den egna kroppen, blir samtalssituationen mer demokratisk. När den professionella måste uttrycka sig så att andra än de egna kollegorna hänger med, bli en röst bland många, då finns inte längre utrymme för något automatiskt tolkningsföretade.

Handledningsdagen är över och själva konferensen drar i gång. Mina tankar går tillbaka till 1995 när Dalarnas Familjeterapiförening hade bjudit in Tom Andersen och Jaakko Seikkula till en studiedag. Jag ser på mina gamla anteckningar att Jaakko pratade om Bronfenbrenner och mezosystem, system som bildas när olika mikrosystem möts. ”Tidigare tänkte vi att det viktigaste är det som händer inne på avdelningen - sedan att det viktiga är det som händer på gränsen, för det är där händelser får sin mening.”

Bilden av gränsen mellan systemen har jag om och om igen under åren återvänt till: gå till gränsen, titta efter, det finns mer att se. Jag provar att göra så där, oj då, någon blev stött, hur kom det sig? Jag provar något annat i stället.

Tankarna om gränssystem finns kvar i det jag hör nu, tjugo år senare, men oklarheter, aningar och förnimmelser i kroppen betonas mycket mer av båda föreläsarna. Till exempel berättar Jaakko om ett aktuellt forskningsprojekt vid Jyväskylä universitet: *Relational mind in events of change in multi-actor therapeutic dialogues*. I projektet ingår samtal med par som sökt terapi efter våld i hemmet. Både terapeuter och par förses med mätinstrument som registrerar stressvariabler. Tillsammans med deltagarnas reflektioner ger det ny kunskap om hur påfrestningarna under ett svårt samtal kan se ut. Stressnivåerna växlar hos var och en, ibland med förvånande skillnader vid jämförelse med det yttre samtalet. På filmen ser vi vid ett tillfälle hur mannen i samtalet med stor vanda berättar om sin egen våldsutövning. På diagrammen syns de starkaste stressreaktionerna från kvinnan som sitter helt tyst.

Vartefter timmarna och dagarna går märker jag att *Open Dialogue* i mitt blickfång hittills ofta har gällt själva dialogen: hur ska den gå till, vem ska vara med, hur börjar och slutar man? Nu får jag mer och mer tankar om *Open*. Jag gör anteckningar om pauser, tystnad, utrymme, vars och ens möjlighet att ge sig själv till känna.

– You follow the pace, the words and the answers of the person in open dialogue. It is a client-driven practice, rather than a therapist-driven practice.

– The question of the therapist is: how do we respond? It is about mobilizing the resources that the clients have in their relationships.

– The information that the team is handling is not hidden from the client/family. A guarantee that we have the same information, both team and client.

– We don't prepare, everything is happening here and now. Everything happens in the meeting. For the professionals it can be hard to talk about important things in a way that people can be part of.

Både Jaakko och Tom återkommer till att de situationer där dialog mellan alla berörda är bästa, eller enda, möjligheten, präglas av allvarlig oro, vare sig den kan uttryckas i ord eller inte. De ser känslan, eller bara den oklara förnimmelsen, av oro och olust som en öppning för dialog. Tom fortsätter:

– Worry is an anticipation that something in the network of possibilities is wrong, a worry about yourself in the relationship. "If I take this up, things will get worse" "If I don't take this up, things will get worse." You hope that someone else is taking up the worry, that way it will be their responsibility or their mandate.

– Intervene in your own worry immediately. Respect the uniqueness of relationships. It is never too early to start a dialogue.

– What I can see from this place is all I can see: A place in history, a place in relationships. That is the reason for dialogue.

Valet av rubrik för hela konferensen börjar gå upp för mig: *Don't put your best means of control to work*. Så ofta i mitt arbete har jag försökt att vänta tills jag "har mer på fötterna", ängslig att göra fel. Här blir vi uppmanade att inte vänta. Om jag uppfattar en oro, så är det på den plats jag nu står, i det nätverk av relationer som nu är, som jag har möjlighet att delta. Där deltar jag inte bara med det jag försiktigt har tänkt ut som klokt, utan med mig själv, i mötet med andra själv.

När jag hemkommen återvänder till de här tankarna i skrivandet får jag en längtan att komma bort ifrån ramen av konferens och allmänna resonemang. Hur går det till att ta ansvar för sin oro och vända i svårlösta situationer? Jag kommer att tänka på när jag för några år sedan deltog i skrivandet av en "bybok", en dokumentation av den plats i Dalarna där jag numera är bosatt. Jag är fascinerad av språket i gamla texter och gamla muntliga berättelser, ett språk med få abstrakta termer, mer direkt. I byboken letar jag upp en situation med stor oro.

Det gäller ett protokoll fört vid bystämma i Heden den 3 juni 1895. Vid den tiden bestod byn av ett trettioital små bondgårdar och några hus för hantverkare och dem som främst försörjde sig på arbetsvandringar till Stockholm. Bystämman var alltså byns forum för ekonomiska och andra gemensamma angelägenheter. Vid det här tillfället hade kommunalnämnden i socknen vänt sig till bystämma för att besluta om fattig-

understöd till en gård i byn, två systrar med tillsammans nio barn. Byamännen står inför ett dilemma som vi kan känna igen i vår egen tid: hur kan omgivningen värna om barnets bästa när familjen inte tycks klara det?

Vid första anblicken av det här protokollet hade jag läst det som uttryck för lokalsamhällets utstötning av ensamstående mödrar. Dessutom hade jag sett att båda kvinnorna tidigare var dömda för stölder av en art som tydde på brist på det allra nödvändigaste. Nu, när jag återvänder till protokollet (med ett lite mer dialogiskt perspektiv) läser jag det i stället med fokus på byamännens oro för hur barnen har det.

§5 Då sagda Karin och Brita ... äro fullt arbetsföra personer så bör ingen fattigvård beviljas för dessa personer, men med afseende på deras 9 barn, som äro oskyldiga att lida den stora nöd som där nu föreligger, så blefvo byamännen eniga om att någon hjälp måste beredas dem, och på grund deraf gjorde Bröms Olof Olsson den framställningen, att understöd för barnens räkning genast måste beviljas och från billighets synpunkt, skulle medlet emottagas af deras moder och familjelivet, ehuru smärtsamt att se, skulle hädanefter fortgå som förut.

Emot denna framställning uppträdde Målar A. Andersson, som icke nekade till att O. Olssons förslag skulle blifva det billigaste, men sättet för användandet af medlen kommer att hädanefter, som förut, icke att utgöra det åsyftade ändamålet, då föräldrarna i första hand taga broderdelen, som gör att barnen får lida och kommer hungriga i granngårdarna och väntar på hjälp. Om det vore nog därmed, men det är ingalunda förhållandet, ty den otukt och last som föräldrarna uppammar och leder barnen in på samma väg och följderna kan snarligen blifva förfärliga.

Förklarade A. Andersson att han icke längre kunde stå till svars med de återopade missförhållanden som mera stiger än minskar ... och för att hjälpa detta så är den enda utvägen ehuru det kan synas mycket begärtd och dyrt, men det är bättre att stänga bäckan än ån, att barnen bortackorderas, dels på barnhemmet, dels åt andra parsoner, så fort som möjligt för att kunna få en mänsklig vård och behandling. Då detta icke någon god sak att åstadkomma för kommunalnämnden så anhålles att

Bröms Olof Olsson (1835–1916)

tillfälligt bidrag beviljas, intill dess ofvanstående bortackordering kan ske.

Efter framställd proposition förenade sig byamännen enhälligt i A. Anderssons förslag, hvadan O. Olsson lade ned sitt påstående.

Diskussionen på bystämman börjar med en delad oro. Byamännen är eniga om att något behöver göras för att de här barnen ska få "en mänsklig vård och behandling". Två olika förslag kommer fram:

Bröms Olof, som här på fotot står i sitt traditionella skinnförkläde, är den som i protokollet inte vill slösa med bykassan i onödan. Hur var hans livssituation just då? Han hade nyligen sett tre av sina fyra söner lämna hemmet och Sverige, två av dem för Amerika, och hade säkert ett drygt arbete på sin gård, det är ju långt före traktorer och mjölkmaskiner.

Målar Anders, som försöker beskriva ett mer långsiktigt perspektiv, har en större gård och har även startat ett eget litet mejeri. Kring tiden för det här protokollet finns hans namn på många skrivelser som ivrar för att få en folkskola till byn.

Två "vanliga" bönder diskuterar engagerat med barska ord och framställer olika alternativ med en rad snirkliga formuleringar. Den ömsesidiga dialog jag uppfattar genom det här protokollet gäller ju tyvärr inte systrarna själva, mödrarna till de barn man bekymrar sig om. Deras röster blir inte hörda. Att jag ändå känner varmt för de där gubbarna har att göra med att jag får syn på ett skeende där våndan var stark och gemensam, men åsikterna skilde sig åt. Och att man var angelägen om att beskriva respektive ståndpunkt. Alla inblandade bodde mindre än en kilometer från varandra, barnen kom hungriga till sina grannar. Vilket beslut man än tog skulle konsekvenserna bli synliga för var och en i byn. (Jag vet inte hur det gick sedan, t ex. under vilka tider några av systrarnas barn blev omhändertagna och placerade i andra hem, men via ett barnbarnsbarns släktforskning har vi belägg för att flera av dem klarade sig bra i vuxen ålder.)

För mig säger texten något om det gamla lokalsamhällets kompetens att hantera komplexa situationer och ger en påminnelse om att dialog inte är någon ny företeelse. Vår tids neutrala och abstrakta språk kan ge en illusion om en objektiv utanförposition som fjärrar språket från det ständigt föränderliga livet. Dialogiskt arbete har, som jag ser det, makt att bryta den modernistiska illusionen, inte minst illusionen om kontroll.

Jag återvänder till konferensens rubrik och antecknar Tom Arnkils kommentar till den på bildskärmen:

Better understanding might arrive if you *don't* apply your best means of control

- There are normative goals in professional life – of health, wellbeing, learning, child rearing, domestic relationships...
- Important as they are, they can also distance the professional from the here-and-now of listening and responding
- The hum of the professional pursuit may get louder in one's ears than the voice of the client/child/family. One may be "there" instead of here-and-now, in the present moment (thinking

of goals and how to guide the client there rather than listening and responding carefully to what they present right now).

Anticipation Dialogue har växt fram utifrån situationer där flera personer eller institutioner fått svårigheter i samarbetet, ofta trots att man haft gemensamma mål. Själva arbetsgången för ett sådant möte ligger utanför ramen för den här artikeln, men några av punkterna som nämndes tar jag med mig till mitt eget liv:

– What if we had only this meeting? We don't have control over more. (Alltså utgår arbetssättet från att man drar ihop alla som behöver samarbeta i den aktuella situationen, och låter mötet ta den tid det tar, möjligtvis med en uppföljning vid en senare tidpunkt.)

– We wanted to make this a culture. It was successful, but after a while the municipalities turned to the next project. The only place of integration is the everyday life. (Det räcker inte med enstaka projekt, det är ett tänkesätt som behöver integreras i vardagsarbetet, en kultur.)

– The anticipation dialogue is about guiding people into having plausible hopes.

– To lead anticipation dialogue you have to be asking for help. Please help me to help.

Artikelförfattaren Kerstin Hopstadius.

Open Dialogue har utvecklats inom psykiatri, *Anticipation Dialogue* har utvecklats inom samhällsarbete. Gemensamt är en ovillkorlig respekt för andra människor. I det öppna samtalets vindingar kan kompassnålen snurra runt till synes på måfå, men förnimmelser fångas upp och får gensvar. Det som verkligen bekymrar någon, det kan ta gestalt. I mångfalden av gensvar uppstår nya möjligheter för dem som burit fram oron till samtalet, och även nya möjligheter för dem som har till uppgift att bistå i situationen.

Referenser:

Seikkula, J. & Arnkil, T.E. (2011). *Sociala nätverk i dialog*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Seikkula, J. & Arnkil, T.E. (2014). *Open Dialogues and Anticipations: Respecting Otherness in the Present Moment*. (Förlag okänt).

Länk till presentation av boken *Open Dialogues...* www.youtube.com/watch?v=4lx08L5ea20.